

Ljubivoje STOJANOVIĆ

HRIŠĆANIN - CRKVA - SAVREMENO DRUŠTVO*

Sažetak

Autor vidi hrišćanski život mogućim i ostvarivim u stalnom saraspinjanju i savaskrsavanju sa Hristom. Na taj način se konačno i ubedljivo pobeđuje "poslednji neprijatelj - smrt". Sa druge strane, oni koji se otuđuju, bilo u osamu, bilo u grupice, i odeljuju od Hrista, postaju robovi straha od smrti i propadljivosti. Zbog toga smo mi hrišćani dužni da ih oslobađamo od straha, a ne da ih još više zastrašujemo. To ćemo i uspeti učiniti uvodeći ih u radost Vaskrsenja i stvarnost Blagoslovenog Carstva Oca i Sina i Svetoga Duha. Tako se na najbolji mogući način osmišljava, kako tok istorije tako i odnos prema svetu i vremenu, liturgijskim prinošenjem sveta i sebe Onome koji se prinosi i koji prima i koji prinosi. Tako na Liturgiji, ovde i sada, osadašnjujemo i oprisućujemo ono što je bilo i ono što će biti. Otvorivši se ovako prema svetu i ostvarivši se na Liturgiji, imamo zdravu crkvenu otvorenost prema svima i prema svemu, oslobođeni smo svih stega i uslovljenosti u sili poznanja istine koja oslobađa od svih nedorečenosti i predrasuda. Samo na ovaj način možemo sebe ostvariti do kraja, traženjem i nalaženjem Carstva, i sigurnim utemeljenjem u vremenu i svetu.

Najprije dozvolite da se zahvalim na vašem gostoljublju i da isto pohvalim, i da izrazim radost zbog svega toga.

Hteo bih odmah na početku da dam neki svoj doprinos ranijoj diskusiji o pitanjima nesporazuma i sukoba čoveka sa čovekom. Otkud nesloga? Apostol Pavle je odgovorio jednom konstatacijom: "Jer svi traže svoje, a ne ono što je Hrista Isusa" (Flplj. 2, 21). Dodao bih ovde i reči

* Predavanje održano na Ekumenskom kolokviju "Katolici i pravoslavci" 25. studenoga 2000. na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji. S vrpce skinuti tekst autor je dopunio i autorizirao te ga objavljujemo na latinici zadržavajući njegov izvorni jezik. - Napomena urednika.

apostola Jakova: "Otkuda ratovi i borbe među vama? Ne otuda li, od sladostrašća vaših, koja se bore u vašim udima? Želite i nemate; ubijate i zavidite, i ne možete da dobijete; borite se i vojujete, i nemate, jer ne ištete. Ištete i ne primate, jer pogrešno ištete, da na uživanja vaša trošite" (Jak. 4,1-3)

I da počnem s temom. Prvi su hrišćani imali jednu lepu rečenicu koju neki pripisuju sv. Ignatiju Bogonoscu, a koja glasi: "Naučimo se da hrišćanski živimo." Skoro u svakoj poslanici i u svakom obraćanju ukazivalo se na stvarnu potrebu ovoga. Mislim da ovo nije neka parola hrišćanstva, nego jedan poziv da zaista prepoznamo sebe kao hrišćane u Crkvi, kao delatne učesnike crkvenoga života. U tom smislu Hristos govori: "U svetu ćete imati nevolje, ali ne bojte se, ja sam pobedio svet" (Jn. 16,33). Mnogi bogoslovi se pitaju kako je to Hristos pobedio svet? Krstom? Vaskrsenjem? Jeste i tako, ali i još više od toga: Tako što je osnovao Crkvu.¹ Dakle, smisao Hristove pobeđe u istoriji jest to što je osnovao Crkvu, tako da u Crkvi, koja je "produžen Bogočovek kroz vekove", sve postaje stvaralačka stvarnost "ovde i sada", a koja sabira sve "ono što je bilo", kao i "ono što će biti". Dakle, Hristova pobeđa u krsnovaskrsnoj punoći uvek je živa i neoduzimiva, stalno se oprisutnjuje u bogoslužbenoj punoći. Znajući sve ovo, mi govorimo: jedan Gospod, jedna vera, jedno krštenje (Ef. 4,5). Vera je jedanput predana svetima (Juda 1,3). Eto u tom smislu, dakle, vidimo suštinu Crkve i način crkvenoga života u Hristu. Baš kao što apostol Pavle svedoči hrišćanima iz Korinta da nema Pavlovih, Petrovih, Apolosovih, opminjući jasnim pitanjem: "Zar se Hristos razdeli? Da se Pavle ne razape za vas? Ili se u ime Pavlovo krstiste?" (I Kor. 1,13). Na ovaj način nas apostol Pavle upućuje na one reči koje kazuje Hristos braći Jovanu i Jakovu i majci njihovoj, kada traže da budu s leve i s desne strane slave njegove: "Možete li piti čašu koju ću ja piti i krstiti se krštenjem kojim se ja krštavam?" I kada kažu da mogu, uzvraća im: "Čašu, dakle, moju ispićete i krštenjem kojim se ja krštavam krstićete se; ali sjesti meni s desne i s lijeve strane, nije moje da dam, nego kojima je pripremio Otac moj" (Mt. 20,21-23). Tako je mera crkvenosti podvig a ne privilegija, a izraz prvenstva jeste služenje u ljubavi a ne isticanje ovoga ili onoga autoriteta. Istina i ljubav su uvek iznad autoriteta, a služenje je iznad gospodarenja (Mt. 20,26).

U tom smislu vidimo na vaseljenskim saborima da istim ne predse-dava neko zavisno od toga iz kojega grada dolazi, nego najstariji po hirotoniji. To jasno govori o načinu crkvenoga života, i to jasno govori

¹ Vidi: Georgije KODR, *Crkva u pokretu. Sabornost Crkve*, Beograd 1986., str. 233.

o jedinstvu i zajedništvu Crkve, kako je to Hristos ustanovio. I u tom smislu vidimo da su hrišćani svih vremena i u svakom vremenu zaista suočeni najpre sami sa sobom. Najpre moramo mi da sebe kao hršćane ispravimo i ocrkovimo, da propovedamo Hrista a ne sebe. Kako kaže apostol Pavle: "Ne propovedamo sebe, nego Hrista Isusa Gospoda, a sebe kao sluge vaše Isusa radi" (II Kor. 4,5). Na tajni krsta i Vaskrsa Hristovoga, na tajni bogočovečanske ličnosti Hristove temeljimo spasenje.

U tom kontekstu, kada se govori o Crkvi, o spasenju, govori se o oboženju, a tajna oboženja jeste nešto što je još od stvaranja utkano u čoveka: "Hajde da stvorimo čoveka, da bude kao što smo mi" (I. Mojs. 1,26). Dakle, taj Božji dar, ta bogolikost, koja je u Hristu dostigla punoću do bogousinovljenja, jest nešto što hrišćanin uvek mora u životu da shvata i da pamti, i na taj način Crkvu da doživljava kao bogočovečanski organizam.

Vidimo da u Crkvi imamo odgovor na sve ljudske nedoumice, jer ako bismo sve ljudske misli do Hrista, i osim Hrista, stavili na jednu stranu, vidimo da imamo dva različita mišljenja. Na jednoj strani je mišljenje koje glasi: Bog je mera svega! Na drugoj strani imamo mišljenje: Čovek je mera svega! A u Crkvi Bogočovek je mera svega, Hristos je mera svega! Eto u tom smislu, dakle, kroz Hrista i u Hristu vidimo punoću našega života, spasonosnu punoću života. Ne samo života kao trajanja na određeno vreme, nego života kao jednoga stalnoga saraspinjanja i savaskrsavanja u Hristu, života sa Hristom. Zbog toga vidimo da sve starozavetne generacije i naraštaji tragaju za Hristom, i ne samo u kontekstu starozavetnih proroka i zakona, nego vidimo i kod starih filozofa koji prosto vape, traže smisao, traže ga i ne nalaze. I sad imamo tu na jednoj strani bogotražitelje, na drugoj strani tragičare, ali traženje smisla prisutno je u oba slučaja. Zbog toga Hristos i kaže Jevrejima: "Avram, otac vaš, bio je rad da vidi moj dan, i vidje i obradova se" (Jn. 8,56), i zato Bog Avramu kaže da će biti otac mnogim narodima, ne samo otac jednog naroda (usp. I Mojs. 17,4-5). Stari Izrael je pao u zabludu isključivosti. Mi kao Crkva, kao novi Izrail, moramo da se čuvamo od te zablude odvajanja od Hrista, samouverenosti, isticanja sebe, oslanjanja na ovoga ili onoga čoveka, nego svoj hrišćanski identitet treba da temeljimo upravo u tajni oboženja kroz Hrista, da imamo u Hristu utemeljenje. Zato i sveti oci, kada govore o krštenju, govore kao o prosvećenju, govore o krštenju kao ohrisovljenju, uhrisovljenju, oblačenju u Hrista.² I to nije

2 Apostol Pavle postavlja početak ovome, govoreći: "Jer ste sinovi Božji verom u Hrista Isusa. Jer koji se god u Hrista krtiste, u Hrista se obukoste" (Gal. 3,26-27).

samo jednostrani akt koji traje nekoliko trenutaka, nego to je nešto što nas uvodi u tajnu Crkve i to je nešto što sabira vekove i naraštaje.³

U tom smislu vidimo da sveti oci potenciraju, kad govore o Crkvi: ona nije samo posvemesna, nego svecelosna, sveobuhvatna; obuhvata i nebo i zemlju, i ljude i anđele. To vidimo u liturgijskom predloženju, na proskomidiji, na diskosu; oko Agneca su sabrani Bogomajka, činovi anđelski, svetitelji, živi i mrtvi za koje se molimo ne znajući tko je koliko od njih grešan, a tko je pravedan. Svi su sabrani u radosti Liturgije.

Upravo na taj način vidimo osnovno pravilo našega hrišćanskoga života u odnosu na svet. Radi se o uvođenju i prinošenju svih i svega u Liturgiju. Zato vidimo da su liturgijski elementi hleb i vino. Oni ustvari predstavljaju uznošenje cele stvari, gdje u tajni liturgije postaju Telo i Krv Hristova. Tako vidimo da upravo ti najdivniji delovi materije učestvuju u liturgijskom uznošenju. To ima eshatološku perspektivu novoga neba i nove zemlje. U tom smislu vidimo spasenje kao oboženje i preobražaj novoga čoveka. I na taj način onda vidimo svoju odgovornost pred istorijom, iako nam istorija često nudi revolucije. Mnogi pokušavaju da Hrista predstave kao revolucionara. Ali Hristos je uvek Onaj Koji prima, Onaj Koji se prinosi i Koji se daje u Liturgiji. On ne diže revoluciju. Da je hteo revoluciju i spektakl, kada su ga ucenjivali: "Sidi sa krsta" (Mk. 15,30), On bi sišao i rekao: evo me! I dobio bi mnogo pristalica u tom trenutku, ali On neće da zavede, da zaprepasti. On svedoči spasonosnu stvarnost i daruje nam spasenje. Ne udovoljava nečijoj mašti i nečijoj radoznalosti, te na taj način opredeljuje misiju Crkve. Ne da se mi sada ovde obraćamo svetu sa nekim spektakularnim udovoljavanjima trenutnih želja, nego ustvari da uvodimo svet u spasonosnu stvarnost žive liturgije Crkve Hristove.⁴

3 Krštenje nije samo sakralna radnja radi dobijanja oprostjenja i ličnog spasenja, nego stvaralačko vođavljanje, učlanjenje u Telo Crkve, "gde je ugaoni kamen sam Hristos, na kome sva građevina, skladno spojena, raste u hram sveti u Gospodu" (Ef. 2,20-21). U tom smislu krštenje "nije neka magijska radnja koja bi automatski izvršila na hrišćaninu promenu bez njegove žive vere i aktivnog učešća", jer "tek u svetoy liturgiji se novokršteni potpuno učlanjuju u Crkvu kao Telo Hristovo", i tako počinje podvig koji se zove hrišćanski život, jer "pravoslavno podvižništvo izvire iz preporodne blagodaty krštenja" (A. JEVIĆ, *Traganje za Hristom*, Beograd 1989., str. 43-44).

4 Ovo ne znači da nas usmerava protiv ovoga sveta, koji je On stvorio. Nego nas pokreće u živo stvaralaštvo vere a iznad potrošačko proizvođačke ispraznosti kojom su opterećene mnoge necrkvene ideologije i religije, u kojima se privid slobode predstavlja kao mera uspeha, a radi se o najobičnijem pokoravanju strastima. Tako da dolazi do ropskog vezivanja za svet i život i sunovrata u razumevanju, kada sloboda bez Hrista, postaje sloboda za greh, a umesto slobode u Hristu, koja je sloboda od greha. Jer kad čovek izgubi crkvenu meru života i odgovornosti, tada istupa iz liturgijske stvarnosti i gubi životnu radost u kojoj "sami sebe i jedni druge i sav život svoj

Dakle, sve ovo nam jasno pokazuje put i način našega hrišćanskoga postojanja u istoriji, da u svemu imamo meru, da se istinski ohristovljujemo i uhristovljujemo, da ne budemo samo neka publika koja se divi delima Božjim. Iz tih razloga i Bog Adamu daje prvu zapovest. Hoće da mu kaže: Gospodine moj, ja sam te stvorio, ali neću da se ti meni diviš; ja neću da budem neki autoritet koji ti se nameće, nego hoću da učestvuješ u delu, evo ti sloboda, upotrebi slobodu, i kažem ti kao što roditelj kaže detetu: "Nemoj da prelaziš ulicu, pregazit će te auto, ljudi brzo voze." U tom smislu, Bog kaže istinu čoveku: Čoveče, slušaj, ti moraš da učestvuješ, ja neću pokornog roba, neću najamnika, hoću sina. I kako Adam nije mogao a ni hteo da dođe do usinovljenja, to je Hristos ispravio i popravio, i pokazao tu punoću. Zato i govori: "Oče, neka bude volja tvoja!" (Lk. 22,42). Zato i svedoči da ne govori u ime svoje, nego u ime Oca (Jn. 14,10-11). Sve ovo pojašnjuje obećanjem: "I ja vam zaveštavam Carstvo kao što Otac moj meni zavešta" (Lk. 22,29).

Zbog toga, šaljući apostole, kaže: "Kao što mene šalje Otac, i ja šaljem vas" (Jn. 20,21), i tako jasno pokazuje na tu trijadološko-hristološko-apostolsku dimenziju poslanja i nas hrišćana u svet. Tako da je svaki kršteni hrišćanin, miropomazani hrišćanin apostol svoje vrste, misionar svoje vrste, misionar sa svojom odgovornošću. Sami vidite koliko i s koliko pažnje, ne uvek s mnogo poštovanja, ljudi gledaju u nas koji smo kršteni, rukopoloženi. Pa nas zovu "bogomoljci", "crkvenjaci", "sveti ljudi", ovako ili onako, ali prosto prigovarajući nam zbog nekih stvari, možda i zlonamerno, ali uvek iskazuju potrebu da vide u nama dobar primer. Oni najgori i najveći neprijatelji Crkve često traže loš primer, ali u podsvesti svojoj prosto kao da to ne očekuju od nas. Ne trebamo se mi sada oslanjati na njih. Mi imamo vekovno iskustvo Crkve, vidimo svoju odgovornost. Niko nikome nikada nije rekao ono što je Hristos rekao hrišćanima: "Vi ste so zemlje, vi ste svetlo svetu" (Mt. 5,13-14). To je odgovornost. U tom smislu, dakle, hrišćani trebaju uvek da budu trezveni,

Hristu Bogu predajemo", sve svodeći samo na potrošačko proizvođačku nedorečenost. Tada nastupa žalosno stanje neisceljenog straha kada se životna nemoć pretvara u prkos neverovanja. Tada se uprežu sve sile da se svet i čovek otmu od Boga, tako što najpre tvrde da je "biblijska slika sveta delo daleke prošlosti" (*Nauka i teologija u XX veku. Kritika teoloških koncepcija nauke*, Gradina 1973., str. 10). Oni, naravno tu ne staju, nego idu dalje u pretpostavkama, koje ne samo da nude, nego na koje često i primoravaju druge, tvrdeći da slučajno nastajemo i nestajemo, i to "buncanje prirode" zovu naučni pogled na svet. Ovoga moramo biti svesni i u svemu veoma odgovorni, ali se ne smemo zbog ovoga zbunjivati ni uzbuđivati. Znajući da "neće svi veru" (II Sol. 3,2), budimo ubeđeni da neće "njihovo neverovanje veru Božiju ukinuti" (Rimlj. 3,3). Istorija sve ovo neumitno svedoči i to pokreće odgovornost verujućih u svetu i prema svetu kao tvorevini ljubavi Božije.

da odgovorno razmišljaju, da odgovorno žive i odgovorno postupaju. Mahatma Gandhi je rekao jednu divnu rečenicu: "Hriste kad bi tvoji sljedbenici bili kao ti, Indija bi bila dobro tvoja." Međutim, on nije čitao žitije svetih, nije istražio crkvenu istoriju; gledao je i površno vidio neke svoje savremenike, ali to nas hrišćane ne razrešava odgovornosti. Jer mi nismo hrišćani samo ako čitamo žitija i tako se ponašamo kao publika koja posmatra događaje, i to sa neke istorijske distance. Tako može da se stvori mišljenje da je vreme svetitelja prošlo, mi samo možemo da pričamo o njima, a nije tako. Na to nas upućuje živi liturgijski događaj u kome imamo punoću ostvarenja. Jer pazite, na liturgiji pred pričešće sveštenik govori: Svetinje svetima. Ko su ti sveti? Svetinje znamo šta su. A koji su sveti? Oni koji se pričešćuju. Dalje, u pravoslavnom opelu, kada se opraštamo od pokojnika, mi molimo: "Sa svetima upokoj, Hriste, dušu sluge svoga!" Sa svetima upokoj! Mi time izražavamo nadu da možda sahranjemo budućeg svetitelja, a mi ne zamo kako će ga Bog proslaviti. Dakle, hrišćani se nisu slučajno međusobno oslovljavali kao sveti. Dok su se oslovljavali kao sveti, među sobom, oni su i čuvali svetinju vere. To nije statično divljenje nego životno ostvarenje po sili obećanja: "Koji veruje u mene, dela koja ja tvorim i on će tvoriti. I veća će od ovih tvoriti" (Jn. 14,12).⁵

To je ono što ne smemo zaboraviti sada u dvadesetom veku. Tu odgovornost, da budemo sveti. Poziv: "Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski" (Mt. 5,48), i "budite sveti kao što sam ja svet" (III Mojs. 19,2; I Petr. 1,15-16), nisu reči samo za jedno vreme, za jednu generaciju. To su reči upućene svim generacijama svih hrišćana. To je ono što i mi danas trebamo znati, da bismo se mogli suočiti sa svojim savremenicima, da bismo mogli da izgradimo te odnose s čovekom, sa svojim bližnjim, sa svojim sugrađaninom, svojim sunarodnikom, s čovekom uopšte. Da bismo ga mogli privesti Hristu, jer problem savremenog čoveka, posebno ono što ga sada muči, jest ustvari problem kratkih ciljeva. Vidimo, dvadeseti vek jest krvavi vek, pun sukoba, zato što su se sukobili ljudi i ideologije kratkih ciljeva. Ljudi su stvarali ovu ili onu državu, branili ovu ili onu ideologiju, bukvalno tražili svako svoje, a malo je onih koji su tražili Hrista. Zato je došlo do ovoga, do čega je došlo. I mi smo odgovorni i trebamo da pokrenemo čoveka da se oslobodi od sebe, od svojih loših navika. Ovdje mi pada na pamet jedan događaj iz doba sv. Vasilija Velikoga, kad su ga, čuvši da je hrišćanin, pitali na atinskoj akademiji: "Šta je to

⁵ Zbog toga "svetinje treba poštovati kao prijatelje Hristove i kao čeda i naslednike Božije" (Sv. Jovan DAMASKIN, Istočnik znanja, Nikšić 1997., str. 323); znajući da verujući u Njega dobijamo "vlast da budemo deca Božja" (Jn. 1,12). Dakle, svi verujući su prizvani u svetiteljstvo, ali to ne postajemo zbog sebe samih i našeg odustajanja.

hrišćanstvo?" Mislim da je ovo bitno i potrebno i za naše vreme. A on kaže: "Hrišćanstvo je stalno sećanje na smrt!" Pazite, nije rekao strah od smrti, nego sećanje na smrt, a sećanje na smrt najbolje je pamćenje života. Mislim da se i danas u 20. veku čovek najviše plaši smrti. Svi ljudski strahovi staju u jednu dimenziju, a to je strah za telo, od propadljivosti i nestajanja. I onda imamo sukob po tom pitanju. S jedne strane imamo materijaliste koji odbacuju duhovnost, a s druge strane lažnu duhovnost koja odbacuje materiju i na taj način negira Hristovo ovaploćenje, negira Božić, Vaskrs, a upravo Hristos je izlečio i pobedio smrt svojom smrću. Eto, to je naš hrišćanski odgovor; to je nešto najbitnije s čime trebamo da danas nastupamo u dijalogu sa savremenicima, da čoveka oslobađamo straha od smrti i da ga uvodimo u stalno sećanje na smrt, i to ne u strahu nego verom u vaskrsenje. Kada tom verom vidimo da smrt nije Božji obračun s čovekom, nego je rezultat čovekovog promašaja, onda imamo sigurnost ubeđenja.⁶ Nije Bog nama smrt niti nametnuo niti nas uplašio smrću, nego smo mi izabrali to svojom neposlušnošću. Smrt je, dakle, taj poslednji neprijatelj koji će se ukinuti, kaže apostol Pavle (I Kor. 15,26); neprijatelj koji je pobeden, koji je međutim još uvek prisutan. O ovome svedoči sv. Grigorije Nisijski: "Vaskrsenjem Hrista pobedena je smrt, ali nije ukinuta. Pobedena - jer će svi vaskrsnuti. Nije ukinuta - jer svi umiru i umiraće dok se ne skonča trajanje čulnog vremena."⁷ Tu je potrebna vera, da bi se sve pravovaljano razumelo. U tom smislu nam Hristos kaže: "Ištite najprije Carstvo nebesko, i pravde njegove, a ostalo će vam se dodati samo" (Mt. 6,33). Kada onda to stavimo u perspektivu traženja Carstva, pobede života nad smrću, onda vidimo smisao hrišćanstva, da to nije prazna priča, da to nije socijalna teorija, moralna ideja, nego život u Carstvu, život u Hristu, u Hristu raspetom, u Hristu vaskrslom. Radi nas i

6 Zbog te i takve sigurnosti Crkva ne eliminiše svojom pobedom vere one koji se protivne crkvenoj stvarnosti nego sve preobražajno usvaja u sili krsno vaskrsne stvarnosti. Nema nestvaralačke napetosti u odnosu prema bilo kome, nego je sve dobro usklađeno radošću vere koja se svedoči, tako da "Crkva ne odbacuje i ne poriče antičku kulturu (prim. Lj. S. - Nije druga strana u sukobu nego je "stub i tvrđava istine", I Tim, 3,15); ali helenizam ne prihvata hrišćanstvo" (Georgije FLOROVSKI, Istočni Oci IV veka, Vrnjačka Banja 1997., str. 12). Dakle, odbijanje i neprihvatanje sa druge strane stalni je uzrok sukoba i netrpeljivosti koji se neprestano pokreću protiv Crkve. Sve ovo nikada nije od strane Crkve dozvoljavano kao ugrožavajući faktor. Neverujući su na taj način ugrožavali sebe i svoje spasenje, nisu nikad mogli ugroziti identitet Crkve. Otuda je obraćanje Crkve uvek nenametivo staranje o spasenju svih i svega u Blagoslovenom Carstvu. Zbog svega ovoga "hrišćani se ne opredeljuju za poricanje kulture. Ali se kritički odnose prema svakoj kulturnoj pojavi i ocenjuju je merilom Hrista" (Georgije FLOROVSKI, Hrišćanstvo i kultura, Beograd 1995., str. 25).

7 G. FLOROVSKI, Istočni Oci IV veka, str. 271.

radi našega spasenja on je postao čovek, primio Krst, smrt, raspeće i vaskrsenjem nam dao život večni te kroz vaskrsenje uveo nas u slavu sedenja s desne strane Ocu. Kada to tako postavimo, vidimo da možemo da razgovaramo sa svojim savremenikima. Jer hrišćani znaju i ispovedaju verom i sa sigurnošću uvek svima saopštavaju: "Mislite o onome što je gore, a ne što je na zemlji", jer se tom verom razume da je život naš "sakriven sa Hristom u Bogu" i sav smisao podviga u veri je u traženju i nalaženju onoga "što je gore gde Hristos sedi s desne strane Boga" (Kol. 3,1-4). Ovim podvigom vere hrišćani se ne udaljuju iz ovoga sveta, naprotiv, na ovaj način su prisutniji i delatniji. Hrišćansko prizvanje podrazumeva delanje ovde i sada, samo "sve potrebe, problemi i ciljevi moraju se sagledati u jednoj novoj i široj perspektivi, koja je dostupna kroz hrišćansko Otkrivenje i obasjana njegovom svetlošću".⁸ Tako, mi verom pobeđujemo svaki strah i tako osmišljavamo život od početka do kraja, znajući da smrt nije kraj nego je "razdvajanje duše od tela... Ali nije nestajanje, nije prelaz u nebitije".⁹ Zbog toga mi ne plašimo nikoga pominjući smrt, nego i na taj način svedočimo život.

Jedan događaj posle Drugog svetskog rata negde oko manastira Studenice u Srbiji ilustruje sve ovo. Jedan stari sveštenik koji je krstio jednog mladića, susretne njega u vojničkoj uniformi, a pošto je osveštao vodicu za slavu, a mladić nije hteo da prisustvuje, sveštenik ništa ne prigovarajući pita ga: Sinko, gde si ti? Jesi završio nešto? Jesam, odgovori. Jesi se zaposlio? Jesam. Šta ćeš raditi posle? Pa, oženiću se. A posle? Kupiću auto. Pa posle? Pope dosadan si. Pa posle? - uporno pita sveštenik. Pa otići ću u penziju. A posle toga? Živeću kao penzioner. A posle toga? Pa, kaže, umret ću. A ne smeš da kažeš? - dodaje sveštenik. Vi nas, pope, samo plašite smrću. Sveštenik kaže: Ne plašimo mi vas smrću, nego vam svedočimo Onoga koji je čoveka spasao od smrti. Ti ne moraš pričati o smrti, kaže, ali ona dolazi. A s druge strane, videćeš kada budeš sa svojim prijateljima pričao, svaka druga šala bit će na račun sv. Petra, Raja i Pakla. To je pokušaj da se pobegne od smrti, kaže. A upravo mi ti nudimo spasitelja Hrista. I ovaj se čovek toga setio poslije dvadeset godina i pokajao se. Te reči je nosio i kada se suočio sa problemom konkretne smrti najbližih u porodici i oslobodio od nekih svojih predrasuda, dosetio se tog razgovora, pokajao se i došao sebi. Hvala je Bogu da je sve više ovakvih pokajnika, jer se na ovaj način sve osmišljava na bolje.

Ovo nam svedoči da uvek moramo istinu saopštavati čoveku. Ne trebamo odmah čekati rezultate. Tim što saopštavamo istinu, ne trebamo odmah očekivati da neko kaže: E, ti si mi to rekao i hvala Bogu. Mi treba

8 G. FLOROVSKI, Hrišćanstvo i kultura, str. 25.

9 G. FLOROVSKI, Istočni Oci IV veka, str. 272.

da radimo u ime Crkve, a Gospod zna kad i kako će da se to projavi. Dakle, naše je da sejemo. Mi smo ti koji smo tu da sejemo, koji smo prizvani da sejemo seme božanske nauke, a upravo je problem smrti osnovni problem koji treba na pravi način rešavati, jer tu je čovek najtanji, najuplašeniji. Čovek doživljava svoju veru kao traženje i dobijanje sreće, kao, eto, uspeh u životu, ali kad se suoči s problemom smrti, on jednostavno beži od toga. A suština hrišćanstva jest pobjeda Hristova nad smrću i dar večnoga života. Tu dolazimo do tog pravog poznanja i saznanja. Kad to tako postavimo, onda učestvujemo u ljudskom životu, komuniciramo sa svojim savremenikima na pravi način.

Ako bi smo sada hteli da tu komunikaciju u savremenim tokovima nekako oslikamo, poslužio bih se jednom teorijom vladike Danila Budimskog koji govori o tri sprata civilizacije i kaže: Najniži sprat ljudskih odnosa jesu ekonomski odnosi, nivo pijace, i tu treba da vlada poslovno poštenje a hrišćani su tu najodgovorniji; drugi sprat ljudskih odnosa jeste oblast kulture, civilizacijski nivo, pitanje ove ili one vrste poezije, muzike itd. i tu vlada tolerancija; i treći, najviši sprat odakle treba početi jeste duhovni sprat gde vladaju ljubav i istina.¹⁰ Ako krenemo od tog najvišeg nivoa, te ljudske odnose osvetljavamo pravom verom, ljubavlju i istinom i na taj način prosvećujemo svaku toleranciju i svako poštenje, onda imamo usklađene ljudske odnose. Onda vidimo da ustvari čovek hrišćanin mora da funkcioniše kao ličnost, ne kao neko nezainteresovan, možda govoreći: Baš me briga, ja tražim život večni, Bog je meni obećao carstvo, a baš me briga za sve vas koji se ne spasavate; šta me briga za telo, šta me briga za telesno. Ne, to je negacija Hristovoga dela, ovaploćenja, negacija slavljenja Božića, jer Bog je postao čovek, uzeo je naše telo, postao istinski čovek ne prestajući biti Bog. Zato moramo da sve segmente života analiziramo i prosvećujemo svojim hrišćanskim postupcima. Nema tog momenta u životu koji se ne dotiče hrišćanske odgovornosti; nema te stvari u životu za koju možemo kazati baš me briga. Kad kažemo nekim hrišćanskim učiteljima da su nebeski ljudi a zemaljski anđeli, to najbolje ilustruje njihov pogled i stav u životu - da je jednostavno sve bitno. Zato i apostol Pavle kaže: Nitko nikada nije omrznuo svoje telo, nego ga hrani i greje (Ef. 5,29). Ali on i opominje: Pazite da staranje o telu ne pretvorite u pohote (Rimlj. 13,14).

U tom smislu hrišćanstvo podiže čoveka, prosvećuje, daje mu odgovornost da shvata da je telo hram Duha Svetoga (I Kor. 6,19). Na taj način veru čoveku pokazuje smislenost duhovnoga života i našega života u Crkvi; onda vidimo da svako vreme, kad hrišćani izgube svoju meru

¹⁰ Episkop Danilo KRSTIĆ, *U početku beše Smisao*, Beograd 1996., str. 9.

odgovornosti, postaje ustvari sunovratno vreme. Nije problem ni u jednom vremenu to što su neki nehrišćani loši ljudi, nego je problem što mi hrišćani često zaboravimo na svoju hrišćansku odgovornost. Zato na temelju tog iskustva trebamo da izgradimo svoj stav ne pitajući se ko je manje a ko više kriv za ovo ili za ono, nego starajući se za ubuduće, jer to je suština pokajanja. Nije pokajanje griža savesti ili nekakvo očajanje zbog nečeg već prošlog, nego opredjeljenje za ubuduće. Ne treba se opredjeljivati za izbegavanje odgovornosti nego u promišljenoj odgovornosti izgrađivati opredjeljenje. Na to nas upućuje najvidovitiji Hristoznalac, apostol Pavle, koji govoreći sve nas pokreće rečima: "Ja smatram sve za štetu prema prevashodnome poznanju Hrista Isusa, Gospoda, radi kojega sam sve ostavio, i smatram sve za trice, da bih Hrista dobio... Da poznam Njega i silu vaskrsenja Njegova i udeo u Njegovim stradanjima... Da bih kako dostigao u vaskrsenje mrtvih... Jedno pak činim: što je za mnom zaboravljam, a stremim za onim što je preda mnom. I trčim prema cilju..." (Flplj. 3,8-14). Carstvo kao cilj u delu vere isključuje svaku samouverenost i izdvajanje, uvek podrazumeva živu zajednicu koja je otvorena. To, u daljem tekstu potvrđuje isti apostol rečima: "Mi, dakle, koji smo savršeni, ovako da mislimo; ako li što drugačije mislite, i ovo će vam Bog otkriti..." (Flplj. 3,15). Zbog toga je stalni poziv Crkve na pokajanje, uvek isti i nepromenjen kroz vekove: "Pokajte se, jer se približilo Carstvo nebesko" (Mt. 3,2). Nema zastrašivanja ni prinude, svaki strah je suvišan, i Jovan Krstitelj opominje gromoglasno sve preplašene: "Porodi aspidini, ko vam kaza da bežite od gneva koji ide? Rodite, dakle, rod dostojan pokajanja" (Mt. 3,8). Jer samo na taj način se dolazi do savršene ljubavi koja "izgoni strah napolje" (I Jn. 4,18), i tada nestaje strah od greha a nastupa borba sa grehom. U jednoj molitvi lepo kaže: Svi sagrešiše. Ali zato je potrebno za ubuduće da mi kao hrišćani izgradimo stav i odnos, da nam Hristos bude sve, da ona mera njegove ljubavi kojom on uzima krst i prima raspeće za ceo ljudski rod nama bude nadahnuće. Da ta Hristova spremnost na žrtvu, kojom on sebe nesebično daje i ne kaže, znajući kakvi smo mi: Za koga ja ovo primam raspeće?, prožme naše odnose. Rako da i mi prestanemo sa odbacivanjima i osuđivanjima unapred. Jer, da je Hristos tako razmišljao, nikad ne bismo došli do spasenja i oboženja. Tako, ako kažemo da smo stvarno pobožni, hristoliki, znajmo da nije dovoljno reći to samo usnama, treba to činiti i u svome životu, a za to evo nam sad prilike.

Ulazimo u 21. vek. To je veliki izazov. I mi moramo najprije prepoznati sva iskušenja koja nam se na neki način nameću. I ako bismo hteli sada ta iskušenja u kratkim crtama da iskažemo, biću slobodan da ih ovako na neki način kažem. To su uglavnom četiri najveća (a ima ih još):

komunizam i antikomunizam, fašizam i antifašizam. To su četiri najveća iskušenja pred kojima se hrišćanstvo nalazi. Različiti su međusobno, ali su im plodovi isti, isključivi su, revolucionarni i prosto traže nasilje kao metod. U sva četiri slučaja! I uvek kažu: ako nisi ovo, onda si ono. I prosto dele čoveka od čoveka i čoveka od Boga.

S druge strane mi imamo jedan susret s naukom i s tehnikom i tu ne treba da budemo fanatizovani, da budemo protiv nauke i tehnike. Naprotiv, mi najprije trebamo našim ljudima od pera, našim naučnicima koji su hrišćani, da ukažemo na sledeće: da je Crkva kroz vekove, kada se susretala sa raznim jeresima, prepoznavala te jeresi od početka, proglašavala i pozivala na pokajanje i ako nije bilo pokajanja, onda se raznim kanonskim odredbama ograđivala od jeresi. Mi treba sada kao hrišćani da svoje intelektualce, naučnike, obrazovane ljude koji su hrišćani, zainteresujemo, upitamo, i na neki način naučimo da tzv. "naučni ateizam" proglase za naučnu jeresi, ustvari antinaučnu jeresu. Da bismo mogli da stupimo u taj dijalog sa savremenima, trebamo znati da je potrebno da ostvarimo ono što je u svetoatačkoj literaturi jasno naglašeno kao jedinstvo vere i razuma, kao silazak razuma u srce, nešto što spaja um i srce, nešto što prosvetljuje čoveka, i što nauku čini naukom i ne suprotstavlja je veri, niti veru nauci. Ustvari, pod uticajem tzv. prosvetiteljstva i kasnije marksizma i lenjinizma i svih ostalih revolucionarnih ideja, stvoren je jedan sistem koji je opteretio nauku: taj tzv. naučni ateizam. Dalje imamo naučnu fanstatiku i šta sve ne. Zašto ne reći i to da imamo tzv. religiozni fanatizam, predrasude i mnogo toga što pokreće sukobe onemogućavajući dijalog i svedočenje.

Da bi se sve to na neki način izbeglo, potrebno je da učenici hrišćani, koji zaista drže i do vere i do nauke, da razmisle o tome. Ne da mi sada kroz ovo tražimo obračun s nekim, nego da se prosto svi odrekemo tih predrasuda i da oslobođeni od svega toga možemo ući u zajednicu vere i nauke. Da bismo se mogli suočiti na pravi način sa životom i da bismo jednostavno jednom za svagda shvatili šta je suština života u veri, da bismo shvatili na pravi način što to znači svedočiti Hrista u vremenu i da bismo mogli ne samo govoriti nego zaista i ostvariti to svedočenje, potrebno je da imamo za to izgrađene ljude; ljude, kojima molitva nije prepreka da budu naučnici, koji neće izjavljiti kao što je izjavljivala i izjavljuje jedna gospođa: "Ide vreme kad će kompjuter zameniti kandilo." Ne vidim kako i u čemu mogu kompjuteri zameniti kandilo. Ja kao hrišćanin, kažem: Hvala Bogu, kompjuter je ispod kandila, kandilo gori i prslužujem ga pred ikonom, a kompjuter koristim i ne smeta mi ni jedno ni drugo. A upravo ta je isključivost vrlo opasna, upravo potiče na temelju tog naučnog ateizma, a gospođa je govorila o religiji i svašta rekla protiv.

Ja kažem: Ne želim da vređam ljude koji su slepi, oni su pametniji od nje; nikada onaj koji je slep i koji nikada nije video ikonu neće govoriti o slikarstvu, niti će čovek koji nema sluha govoriti o muzici, i neće na Boga huliti što mu je to uskraćeno, nego će jednostavno na svoj način slaviti Boga. Ali duhovno slepilo, slepilo srca, mnogo je opasnije od svakog drugog slepila i zato vidimo da zaista postoji ta opasnost.

Nije to opasnost za Crkvu, jer 20 vekova svedoče da upravo svi koji su napadali Crkvu nisu uspevali. Ne treba tu biti ni nasrtljiv, ni nestrpljiv, ni brzoplet. Međutim, radi samih onih koji su u tim zabludama potrebno je da mi hrišćani zaista se okrenemo ka svojim savremenima s odgovornošću, da im svedočimo život. I tu sada moramo da se oslobodimo sledećeg u tom svom saopštavanju, i tu je nešto strašno u čemu mi grešimo: mi smo vrlo često skloni da upadnemo u neki psihološki monofizitizam, s jedne strane, a s druge strane u neki dualizam. Kad govorimo o paklu prosto kao da govorimo da je Bog stvorio pakao, stvorio i raj i pakao, a mi hrišćani i mi bogoslovi ponekad uobražavamo, kao da smo mi koji tu raspoređujemo i kao da smo mi čuvari. Kao da je pakao neki centralni zatvor gde Bog sve neistomišljenike hapsi a mi kao da smo neki čuvari zatvora; i suština rajске radosti kao da bi bila u tome da se mi radujemo kad vidimo kako se grešnici tamo muče. Tako jednostavno Bogu u ruke dajemo stvaralaštvo koje nije njegovo, kao što ćete često čuti od nekih vernika, koji nisu mnogo utvrđeni u veri, kako kažu za neke ljude: To su deca Antihrista. Otkud Antihrist da bude otac? Kome je on otac? Otkud njemu dajemo te attribute oca, pa još da ima svoju decu? On je otmičar. Otkud sad Antihristu dajemo te attribute? Tu treba da objašnjavamo svojim blišnjima da nije Bog taj koji je pakao stvorio radi muka. Bog je sve prizvao u zajednicu života. I sad, da budemo malo ilustrativni, trebamo objašnjavati, da bi ljudi shvatili. Dnevna svetlost obasjava, prosvetljuje. Kad se čovek nakon noći provedene u molitvi, u dobrom bdenju i noćnom odmoru, probdi, jedva čeka da se susretne sa dnevnom svetlošću. Kad čovek, koji pije celu noć, ustane, ne može da gleda u sunce, on zatvara oči, stavlja zavese, za njega nema sunca, nema dana, a to ne znači da dana objektivno nema. Tako isto čovek koji ne može da se susretne sa svetlošću božanskih energija, sa ognjem blagodatni Božije, on odlazi ustvari u neku svoju samoću. Pakao je samoća. U žitijima sv. Makarija Egipatskog stoji lepo zapisano: kad razgovara sa neznabožačkim žrecom, za koga se moli Bogu, i ovaj kaže: kad god se ti za nas pomoliš Bogu, nama je lakše. A na pitanje, kako je to u paklu, odgovara: Svi smo okrenuti leđima jedni drugima, tražimo lice čoveka, ali ga nema. Onda razmislimo, da li mi stvaramo paklenu atmosferu mržnjom? Šta je mera pakla? Mržnja, neprihvatanje ljubavi Božje. Upravo bi mi sada trebali

bližnjima svojim, onima koji nisu hrišćani kako treba, ne pretiti osvetom Božijom, nego da im svedočimo ljubav Božiju, da je Hristos svojim raspećem i vaskrsenjem i vaznesenjem proputio put svakome čoveku u život večni. Nikome nije to uskratilo, a ne možemo ni mi da uskraćujemo. Ali sve ovo ne može nikome ni nametnuti.

S druge strane, i s tim ću završiti, dakle, moramo imati sledeće pravilo: nikome ne smemo olako obećavati raj, niti bilo kome pretiti paklom. Hristos je spasitelj sveta, a mi smo svedoci spasenja tako što se spasavamo znajući, kako kaže sv. Jovan Zlatousti, "da je moje spasenje u rukama mogega bližnjega". Kada to znamo, onda ćemo zaista moći kao hrišćani da postupamo; onda ćemo u svakom društvu moći da se suočimo sa svakim, tako i s ovim našim društvom u kom živimo; moći ćemo da pokrenemo stvaralaštvo, i to da bude stvaralaštvo carstva nebeskoga kao neprolazne vrednosti, a ne da hrišćansko postojanje i hrišćansko ime traćimo na neke prolazne vrednosti, koje ustvari i nisu vrednosti, nego samo prolazne stvari. Ovde treba da znamo nezaobilaznu jevandelsku istinu: "Gde je blago vaše onde će biti i srce vaše" (Mt. 6,21). Znajući ovo nećemo se saplitati bilo kakvom jednostranošću ili površnošću nego ćemo u Bogočovečanskoj punoći vere istrajavati sa strpljenjem i sigurnošću u istoriji imajući neoduzimivu radost vere.

A CHRISTIAN - A CHURCH - A MODERN SOCIETY

Summary

The author sees Christian living possible and feasible through the process of constant crucifixion and resurrection with Christ. In that way, "the last enemy - death" is being finally and unquestionably conquered. On the other hand, those that alienate themselves, whether it is to be in isolation, or to form little groups, who in such manner separate themselves from Christ, become slaves of fear of dying and disappearing. For this reason, we Christians have an obligation to free them of all fear, yet not to frighten them even more. We will succeed in this quest by introducing them to the joy of Resurrection and the reality of the Blessed Kingdom of the Father, the Son and the Holy Spirit. In that way, the flow of history, as well as the relation towards the world and the time, is being realized in the best manner, through the liturgical offering of the world and of one's self to the One who offered Himself, who accepts and who offers. During the Liturgy, here and now, we make present at this very moment that which was and which will be. Through making ourselves accessible, in this manner, towards the world

while achieving the highest possible during the Liturgy, we have a religious responsibility towards all and towards everything. Thus, we are freed of all bindings and all restrictions through the power of knowing the truth, which liberates us from all things which are unsaid and of all prejudices. Only in this manner we can accomplish the most, through searching and rediscovering the Kingdom, with the secure founding in time and in the world.

(Translated by Vanja Ljiljak)